

A situación actual do bretón no ensino superior e universitario

ROBERT NEAL BAXTER

Universidade de Vigo

A partir dunha descrición cifrada da situación da lingua bretoa na actualidade tanto en xeral como dentro do sistema educativo preuniversitario en particular, este artigo analiza as razóns de orde práctica que fan que o bretón estea case completamente ausente do ensino universitario como lingua vehicular. Constátase que hoxe en día a tan desexábel penetración do bretón dentro das principais universidades do país, de cara á súa plena normalización en ámbitos de alto prestixio, se ve empecida por factores insuperábeis a medio e longo prazo, ao non existir un número suficiente nin de estudantes nin de docentes capacitados para recibiren e impartiren, respectivamente, formación de nivel superior nesta lingua. Apúntase, porén, que a demanda do seu ensino está a consolidarse, malia unha desaceleración xeneralizada, e suxírense medidas para os primeiros pasos que cómpre dar con vistas a garantir o dereito das persoas britófonas a viviren e se desenvolveren plenamente na súa lingua nacional.

Introdución

A presenza do bretón na vida académica universitaria da Bretaña é case nula: non se pode vivir plenamente nesta lingua dentro de ningunha das universidades bretoas, nin recibir ningunha clase de docencia nesta lingua de maneira transversal, isto é, fóra da propia licenciatura de filoloxía bretoa; amais disto, se for pouco, tampouco está garantido o seu uso como lingua de docencia dentro da devandita licenciatura. De feito, o Diploma Universitario de Lingua e Cultura Bretoas ofrecido pola Universidade de Brest inclúe materias impartidas en francés e, segundo os datos fornecidos polo

sindicato bretón SLB¹, o 60% das materias dentro do mestrado de bretón tamén son impartidas na devandita lingua.

Este artigo analiza as razóns que conducen a esta situación, aplicábel *mutis mutandis* a todas a linguas non-oficiais do Estado francés –isto é, todas menos o francés– e tenta prever as expectativas para o futuro. Neste sentido, para entendermos a situación que se produce no ámbito concreto do (baixo) nivel de uso da lingua bretoa dentro do sistema universitario, resulta imprescindible, antes de máis, repasarmos a grandes trazos a situación xeral do bretón na actualidade, así como o seu grao de penetración nos niveis educativos inferiores, que serven como base para a súa potencial presenza dentro da educación superior *a posteriori*.

Breve descrición da situación actual do bretón²

O bretón é a única lingua celta moderna falada fóra das Illas Británicas. Foi traída ao continente no século VI durante varias vagas de emigración, polo que está emparentado co galés e, sobre todo, o cornuallés. Os primeiros documentos escritos en bretón datan do século IX. Unha vez dito isto, debemos saber que a lingua bretoa non goza de ningún recoñecemento oficial, ao ser o francés a única lingua da República francesa segundo unha modificación introducida na Constitución en 1992. En 1993, o Goberno francés, apoiándose neste novo artigo, negouse a asinar a Carta europea das linguas rexionais e minoritarias; por outra banda, aínda que a asinou finalmente en 1999, fica sen ser ratificada até hoxe.

Así, non existe ningunha normativa que regule o dereito da cidadanía a ser atendida en bretón nas instancias públicas, incluídas as educativas. Mais, a pesar da ausencia de garantías legais de calquera tipo, cabe recoñecermos que nos últimos anos houbo un incremento da presenza do bretón na paisaxe lingüística, tanto nos rótulos públicos como tamén dentro de certos ámbitos comerciais privados, cuxo impacto positivo non debe ser infravalorado³; ora ben, tampouco podemos esquecer que

¹ Sindikad Labourerion Breizh (2005): *Profession de foi* (Roazhon/Rennes: SLB Skol Veur). Dispoñible no enderezo web <<http://yaouankizbreizh.free.fr/spip.php?article6>>.

² Agás mención explícita do contrario, todas as cifras desta sección proveñen das diversas publicacións da Ofis ar Brezhoneg que son citadas en nota.

³ Baxter, R. N. (2004): «Translation as de facto language planning within the framework of subordinated languages: status language planning in Brittany», en *Peripheral Cultures: A Philological Perspective*: 1-16 (A Coruña: AFI).

segue a tratarse de accións puntuais e voluntaristas. O bretón está moi lonxe de calquera normalización plena. Como se verá deseguido, esta situación global non difire da situación que se dá no ámbito da educación en xeral e no ámbito universitario en particular.

Historicamente, o bretón foi a lingua falada en gran parte do territorio, e pasou no século IX as actuais fronteiras da denominada «Rannvro Breizh/Région Bretagne», hoxe repartida entre os catro departamentos de Penn-ar-Bed/Finistère, Aodoù-an-Arvor/Les Côtes-d'Armor, Ar Mor-Bihan/Le Morbihan e Il-ha-Gwilen/Ille-et-Vilaine. Xa a partir da Revolución francesa foi recuando ao longo dos séculos, até ficar restrinxido na actualidade á parte máis occidental do país, chamada «Breizh-Izel» ('Baixa Bretaña'), fronte á zona máis oriental chamada «Breizh-Uhel» ('Alta Bretaña'), onde se fala o francés e outra lingua *d'oïl* autóctona, o galó:

Fig. 1. Dominio do bretón: recuamento histórico

Ao tempo que a área lingüística do bretón foi reducíndose, tamén foi minguando o número de falantes. En primeiro lugar, as dúas guerras mundiais e máis tarde o peso dos medios de comunicación de masas exclusivamente en francés foron factores moi importantes a este respecto, sen esquecermos a escola obrigatoria, un instrumento capital empregado de xeito consciente para a desbretonización do país. Isto non só levou a unha perda de falantes en termos absolutos, senón que, ao inculcar un sentimento de inferioridade e autoodio nas persoas britófonas, levounas, así mesmo, a unha ruptura importante na transmisión familiar natural da lingua.

Así, a comezos do século XX o bretón era falado por aproximadamente un millón de persoas, isto é, case a totalidade da poboación da Baixa Bretaña, mais xa en 1999 só restaban 263 850 falantes, un 8,5% da poboación total nese ano (Le Boëtté 2003: 18)⁴.

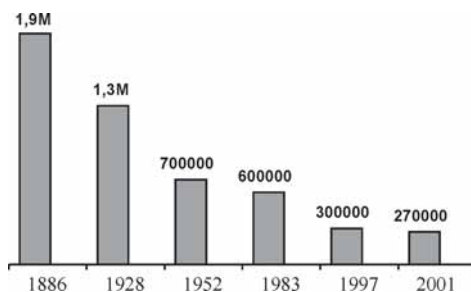

Fig. 2. Evolución do número de falantes⁵

Loxicamente, esta situación implica un envellecemento xeral dos falantes activos, tal como confirmou a primeira enquisa científica completa sobre o bretón levada a cabo por TMO-Régions en 1997⁶:

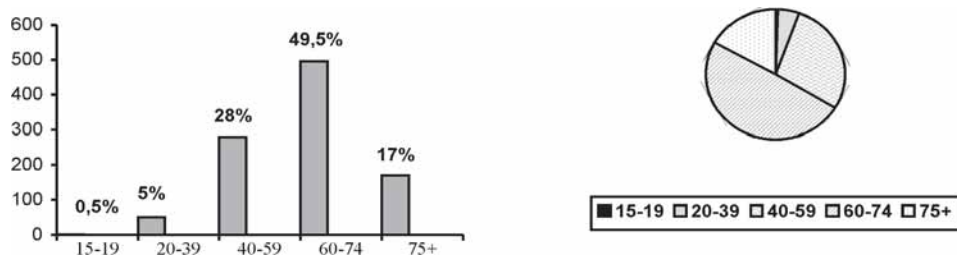

Fig. 3. Porcentaxe de falantes por idades

Visto que estas cifras datan de hai algo máis de dez anos, dada a taxa de mortalidade, coa conseguinte perda de falantes, cifrada en 10 000 persoas cada ano⁷, e dada a falta

⁴ Le Boëtté, I. (2002) ‘‘Langue bretonne et autres langues: pratique et transmission’’, Octant N° 92 [18-28], Roazhon/Rennes: INSEE

⁵ Ofis are Brezhoneg (s. d.): «Sifrou pennañ», en *Roademoù heverk ar brezhoneg* [‘Principais cifras: estatísticas salientábeis do bretón’] (Roazhon/Rennes: Ofis ar Brezhoneg). Dispoñible no enderezo web <http://www.ofis-bzh.org/bzh/langue_bretonne/chiffres_cles/index.php>.

⁶ Broudic, F. (1999): *Qui parle breton aujourd’hui? Qui le parlera demain?*: p. 32 (Brest: Brud Nevez).

⁷ Ofis are Brezhoneg (s. d.): «Sifrou pennañ», en *Roademoù heverk ar brezhoneg* [‘Principais cifras: estatísticas salientábeis do bretón’] (Roazhon/Rennes: Ofis ar Brezhoneg). Dispoñible no enderezo web <http://www.ofis-bzh.org/bzh/langue_bretonne/chiffres_cles/index.php>.

de transmisión interxeracional, pódese concluír que a situación global é hoxe en día máis dramática aínda. Así mesmo, no que se refire á educación e aos potenciais usuarios do bretón como lingua de ensino, son tamén interesantes os datos relativos ás taxas de analfabetismo e de lectura en bretón, que demostran claramente que a maioría dos falantes tamén son funcionalmente analfabetos nesta lingua⁸:

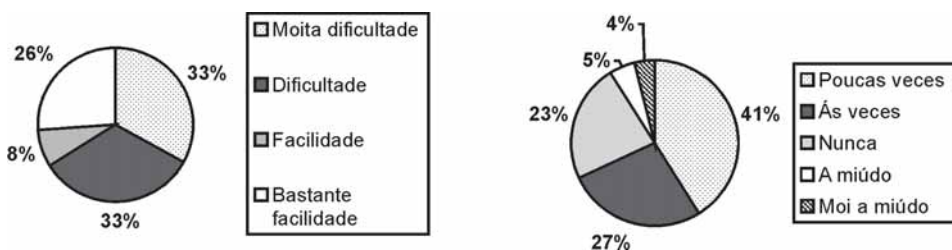

Fig. 4. Nivel de alfabetización funcional

Por outra parte, dada a situación xeral, é de supor que a maioría dos falantes máis novos adquiriu a lingua nas escolas bilingües máis do que por medio da transmisión oral no seo das súas familias, que si está plenamente alfabetizada nesta lingua. No entanto, o seu número actual é proporcionalmente demasiado reducido para revitalizaren a lingua⁹ e para garantiren a normalización lingüística nin sequera a longo prazo, nin na sociedade en conxunto nin dentro do sistema educativo e universitario en concreto. Ora ben, sexa como for, son estes últimos os potenciais axentes da reactivación lingüística hoxe existentes, as persoas en que fica depositado en gran medida o futuro do bretón tanto dentro como fóra da universidade.

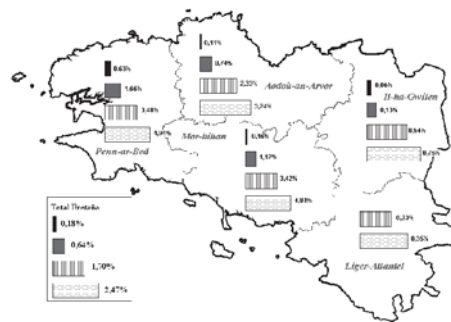
O bretón na educación preuniversitaria

Á luz da grande importancia da comunidade escolar nos diferentes sistemas bilingües como base potencial para nutrir as aulas universitarias de xente britófono plenamente competente e capacitada do punto de vista lingüístico, antes de describir a situación do bretón dentro do sistema universitario cómprenos entender cal é a situación nos ciclos educativos básicos.

⁸ Broudic, F. (1999): *Qui parle breton aujourd'hui? Qui le parlera demain?*: pp. 26-27 (Brest: Brud Nevez).

⁹ «Reverse language shift». Fishman, J. A (1991): *Reversing language Shift: Theory and Practice of Assistance to Threatened Languages* (Clevedon: Multilingual Matters).

Existen tres sistemas de educación bilingüe nos tramos de preprimaria, primaria e secundaria (*skolaj*, ‘colexio’ e *lise*, ‘instituto’): a rede independente Diwan que practica a inmersión lingüística, creada en 1977; os centros públicos con clases bilingües, coa correspondente asociación de nais e pais Div Yezh, creada en 1979; e os centros católicos, coa asociación Dihun, creada en 1990. A oferta de educación bilingüe existe en todo o territorio dos cinco departamentos históricos (incluído o Liger Atlantel/Loire-Atlantique), aínda que de xeito heteroxéneo, sobre todo nos tramos superiores. En conxunto, a demanda experimentou un constante aumento, dunha media do 12%, entre 1997-2007¹⁰.

Chave (orde decrecente):
Instituto, colexio, primaria, gardaría

Fig. 5a. Numero de rapaces matriculados nos centros de ensino bilingües no curso 2007 por departamentos

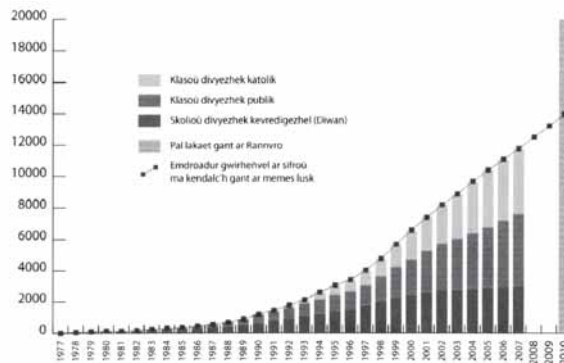

Fig. 5b. Evolución da matrícula segundo o tipo de centro

¹⁰ Arsellva ar Brezhoneg (2007b): *Stad ar c'heleenn divyezhek e Breizh e 2007 (Roadennoù an distro-skol 2007 ha Stadegoù ar bloavezh-skol 2006-2007)* [‘O estado do ensino bilingüe na Bretaña en 2007. Estatísticas para o comezo do curso escolar 2006-2007’]: pp. 11-12 (Roazhon/Rennes: Ofis ar Brezhoneg).

Mais aínda que segue a crecer o número de alumnado matriculado nos diferentes tipos de centros bilingües, globalmente a taxa de crecemento non parou de baixar, e mesmo chegou a ser a máis baixa dos últimos dez anos en 2007¹¹.

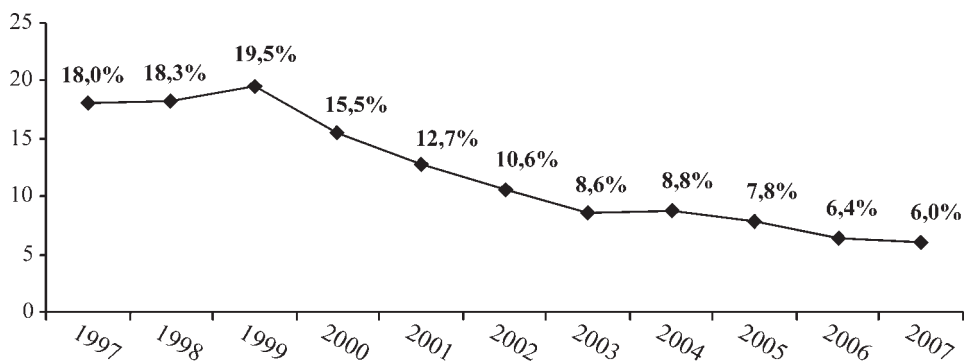

Fig. 6. Taxa de crecemento anual global

Como veremos a seguir, esta tendencia á baixa na demanda educativa en bretón tamén se fai sentir no ámbito universitario, que experimentou nos últimos anos unha certa consolidación, por un lado, acompañada dun estancamento da taxa de crecemento, o cal chegou a ser mesmo negativo.

Igualmente, é moito o estudantado que cursa Lingua Bretoa como materia optativa no ensino secundario, mais acadá niveis de competencia moi desiguais e non necesariamente suficientes para se desenvolver nesta lingua dentro do mundo académico, sobre todo nos niveis de ensino superiores. En definitiva, a pesar do crecemento continuado do número de persoas matriculadas e da dispoñibilidade xeográfica cada vez maior da oferta de educación bilingüe, a porcentaxe total do alumnado escolarizado total ou parcialmente en bretón aínda segue a ser moi baixa e non pasa do 2% da poboación escolar total.

A todo isto hai que engadirlle o feito de que os tres niveis de educación bilingüe levan a niveis de competencia lingüística finais moi dispares nalgúns casos, como dixemos, máis deficientes nos sistemas que non practican a inmersión lingüística, polo que non

¹¹ Arsellva ar Brezhoneg (2007b): *Stad ar c'heleññ divyezhek e Breizh e 2007 (Roadennoù an distro-skol 2007 ha Stadegoù ar bloavezh-skol 2006-2007)* [‘O estado do ensino bilingüe na Bretaña en 2007. Estatísticas para o comezo do curso escolar 2006-2007’]: p. 12 (Roazhon/Rennes: Ofis ar Brezhoneg).

só boa parte do alumnado que remata os seus estudos secundarios nun centro bilingüe non está potencialmente capacitado para seguir unha formación universitaria utilizando o bretón de xeito activo, senón que tampouco é capaz de seguir unha formación impartida nesta lingua de maneira pasiva¹².

A situación que se dá nos niveis educativos inferiores ten importantes consecuencias para unha hipotética implantación do uso do bretón como lingua do ensino —aínda que só for parcialmente— nas universidades. En primeiro lugar, cabe salientarmos o feito de que, contrariamente á situación do galego a respecto do español, ao ser o bretón unha lingua tan diferente do francés do punto de vista lingüístico, resulta imposíbel que un francófono sexa capaz de entender unha clase impartida en bretón, e o tempo que resulta preciso para adquirir as bases necesarias para a comprensión é moi dilatado. Por outra banda, ao ser moi reducida a base potencial de persoas britófonas que prosigan os seus estudos na universidade, resulta hoxe en día infactíbel, en termos pragmáticos e loxísticos, considerar a creación de licenciaturas en que se impartan materias en bretón, por moito que iso non deixe de ser un desiderátum de primeira orde para garantir os dereitos lingüísticos deste potencial estudiantado britófono.

Mais non é só o alumnado o que falta, senón tamén o profesorado preciso, pois de se chegar a querer levar a cabo a implantación de cursos de nivel universitario en bretón para satisfacer o —de momento— moi cativo número de estudantes potencialmente interesados, aínda ficaría por resolver a cuestión da docencia en si, xa que, como é lóxico, ao non estar xeneralizada a educación básica en bretón, son poucas persoas capacitadas para ensinaren nela.

Educación superior e universitaria

Hoxe poden cursarse estudos universitarios de filoloxía bretoa completos en dúas das principais universidades públicas bretoas: a Universidade da Bretaña Occidental de Brest, afincada na Baixa Bretaña e dentro da zona britófona; e a Universidade da Alta Bretaña de Roazhon/Rennes 2, actual capital administrativa da *Région Bretagne*/

¹² Larvol, G. (2007): *Quel niveau de breton en fin d'école primaire dans les filières bilingues de l'enseignement catholique et public? (Un regard au travers du Cadre Européen Commun de Référence pour les Langues (Sant-Hern/Saint-Hernin: Unvaniezh ar Gelennerien Brezhoneg)*. Dispoñible no enderezo web <<http://ugbrezhoneg.com/diell2007/preder/livebzgefinK3.pdf>>. Herve, P. (s.d.) *Diwan: 30 ans d'expérience confirment le choix de l'immersion*. Dispoñible no enderezo web <<http://ddata.over-blog.com/xxxyy/0/28/45/33/image/manif--06.pdf>>.

Rannvro Breizh, afincada dentro do zona de fala galó. A oferta tradicional completa segundo o mapa de estudos típico do sistema universitario francés foi a seguinte, malia experimentar algunhas modificacións *a posteriori* segundo as esixencias da converxencia europea:

- En primeiro lugar foi creada a *licence* ('licenciatura', segundo ciclo) en 1981, un curso dentro do segundo ciclo, polo que os estudantes tiñan que ter xa un *DEUG* (diploma de primeiro ciclo) noutra materia para poderen completar os estudos de bretón, o que constitúe unha eiva salientábel. Esta situación non deixa de ter similitudes coa da carreira de Filoloxía Galega até os anos 1980 (Filoloxía Hispánica con especialidade en Filoloxía Galegoportuguesa). A actual licenciatura leva por nome *Brezhoneg ha keltieg* ('Bretón e Celta') en Roazhon/Rennes e *Langue et culture régionales: spécialité breton et celtique* ('Lingua e Cultura Rexionais: Especialidade en Bretón e Celta') en Brest. A Universidade de Brest tamén ofrece unha licenciatura específica de tres anos de duración para preparar o concurso para ser recoñecido como profesorado bilingüe.
- Conseguiuse máis tarde, e non sen loita, a creación do concurso para o profesorado de secundaria (*CAPES*) de bretón en 1985.
- O ciclo completouse por fin en 1989, despois dunha loita social importante liderada principalmente pola asociación de profesorado de bretón *Unvaniezh ar Gelennerien Brezhoneg* ('Unión dos Profesores de Bretón'), coa creación do primeiro ciclo ou *DEUG*, aínda que foi suprimido en 2005 en resposta aos criterios europeos e pasou a ser a licenciatura unitaria.

Na Universidade de Roazhon/Rennes emprégase a ortografía *peurunvan* como na esmagadora maioría dos centros de ensino de todo tipo. Neste sentido, historicamente as relacións entre a Universidade de Roazhon e as escolas *Diwan* son moi estreitas e, por exemplo, o ex-director do Departamento de Bretón, Lukian Kergoat, colabora activamente desde hai máis de vinte anos co *Kreizenn ar Geriaouiñ* ('Centro de Lexicoloxía'), que fixa a terminoloxía empregada nos colexios e institutos *Diwan*. Por outra parte, ao empregar a Universidade de Brest unha ortografía, a *skolveurieg*, e un tipo de terminoloxía minoritarios, as súas relacións co mundo do ensino inferior son necesariamente moito máis esporádicas.

Así mesmo, a pesar de contar a Universidade da Baixa Bretaña de Brest cun centro de investigacións específico, o *Kreizenn an Enklaskoù Breizhek ha Keltiek* ('Centro de Investigacións Bretoas e Celtas'), non ofrece ningún mestrado ligado especificamente

ao bretón, mentres que en Roazhon/Rennes si se ofrece un de investigación en estudos bretóns e celtas de dous anos, correspondente ao antigo DEA (Diplôme d'Études Approfondies, o primeiro ano de doutoramento segundo o sistema francés) e no bienio correspondente aos cursos 2004-2005 e 2005-2006 tamén ofreceu un mestrado para formar profesorado bilingüe. Alén disto, existe a posibilidade de levar a cabo un doutoramento, mais paradoxalmente non está contemplada a posibilidade de presentar e defender unha tese de doutoramento en bretón dentro das universidades bretoas, malia que Jacqueline Gibson si puido defender a súa tese nesta lingua na universidade galesa de Aberystwyth¹³.

Finalmente, a Universidade da Baixa Bretaña de Brest tamén ofrece un diploma universitario denominado «Yezhoù ha sevenadur Breizh» ('Lingua e Cultura Bretoas'). Trátase dun diploma preDEUG que tamén convocaba a mesma universidade no seu campus de Karaez-Plougêr/Carhaix-Plouguer, no centro do país, entre 2000 e 2002.

Para alén dos estudos específicos de filoloxía bretoa, existe a posibilidade de o alumnado estudar o bretón como materia optativa dentro doutras carreiras universitarias, tanto no campus Mazier de Sant-Brieg/Saint-Brieuc da Universidade da Alta Bretaña, Roazhon/Rennes2, desde 2004, como na Universidade de Bretaña Sur en An Oriant/Lorient. De feito, esta modalidade absorbe a maior parte do estudantado de bretón dentro das diferentes universidades. Tamén se impartiu bretón na Universidade de An Naoned/Nantes até 2002, ano en que se cesaron as clases co pretexto dunha demanda insuficiente.

A presenza do bretón na Universidade de Bretagne Sud (Gwened/Vannes, An Oriant/Lorient e Pondi/Pontivy) é case nula, coa única oferta dun mestrado en Ingénierie de la Formation ('Enxeñaría da formación', edición e concepción de recursos didácticos multimedia) que permite a posibilidade de integrar o bretón como segunda lingua.

A universidade privada tamén ofrece desde 2001 estudos de bretón, cun diploma universitario de Métiers et Langue bretonne ('Oficios e Lingua Bretoa') que é convocado nos dous campus da Bretaña, a Université Catholique de l'Ouest Bretagne-Sud radicada en Aradon/Arradon e a Université Catholique de l'Ouest Bretagne Nord radicada en Gwengamp/Guingamp. O curso desenvólvese quer nun só ano, quer ao longo de tres anos. A pesar de o estudantado que quixer matricularse neste curso ter

¹³ Lavanant, P. (resp.) (2007) *Ar Gazetennig*, 3: p. 4 (Lannuon/Lannion: Kreizenn Sevenadurel Lannuon/Centre Culturel Breton).

xa que estar licenciado, o nivel curso en si é moi inferior ao dos estudos universitarios de bretón. Por outra banda, o número de persoas nas dúas universidades privadas representa apenas unha quinta parte do total das universidades públicas no curso 2006 2007¹⁴, mais aínda así, como dixemos, en ningunha das dúas universidades privadas os cursos ofrecidos son do nivel dos estudos propiamente universitarios.

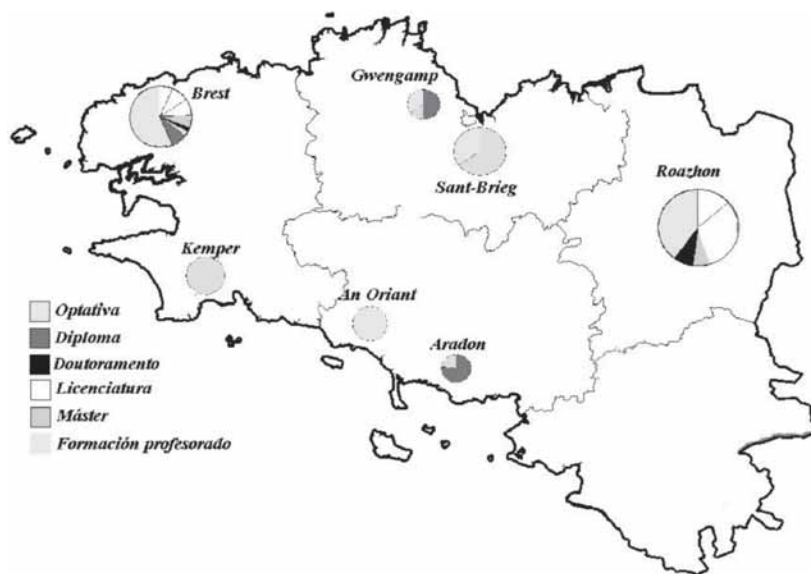

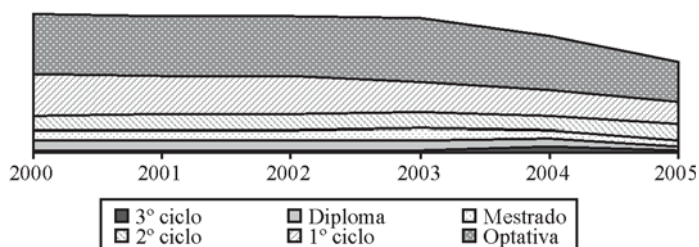
Fig. 7. Distribución detallada da matrícula por modalidades e centros (2007)

En calquera caso, cómpre recalcarmos que o total global de 800 persoas matriculadas é enganoso, pois unha gran parte correspóndese co estudantado doutras carreiras que cursa o bretón como materia optativa; o nivel desta é moi inferior ao dos estudos universitarios e non lles garante aos alumnos que a cursen se tornaren falantes competentes. Tamén é salientábel, igualmente, o descenso que se experimenta ao pasar do primeiro ciclo (DEUG) ao segundo ciclo (*licence*), que en certos anos pode afectarlle á metade da matrícula ou máis¹⁵.

¹⁴ Arsellva ar Brezhoneg (2007a): *Ar Brezhoneg e-kreiz ar roudour: Eil danevell hollek war stad ar brezhoneg: 2002-2007* [‘O bretón na encrucillada. Segundo informe global sobre a situación do bretón’]; p. 76 (Roazhon/Rennes: Ofis ar Brezhoneg).

¹⁵ Arsellva ar Brezhoneg (2005): *Danevell briziañ Politikerezh yezh Rannvro Breizh* [‘Avaliación da política lingüística da rexión da Bretaña’]; p. 17 (Roazhon/Rennes: Ofis ar Brezhoneg). Dispoñible no enderezo web <http://www.ofis-bzh.org/bzh/services/observatoire/travaux.php?travail_id=101>. As cifras para o curso 2005-2006 son provisionais.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
1º ciclo	271	251	256	199	178	148
2º ciclo	90	105	106	114	94	110
Licenciatura (total)	361	356	362	313	272	258
Mestrado	73	64	66	70	53	33
3º ciclo	13	14	19	19	46	19
Diploma	63	63	55	64	40	25
Optativa	403	395	396	412	352	252

Figs. 8a-8b. Evolución cronolóxica da matrícula por ciclos

O que demostra claramente a figura que presentamos a seguir, para alén de máis, é a baixa continuada no número total de matriculados en todos os ciclos e tipos de docencia, a cal se vai acentuado dun ano para o outro até alcanzar niveis significativamente inferiores no curso 2005-2006.

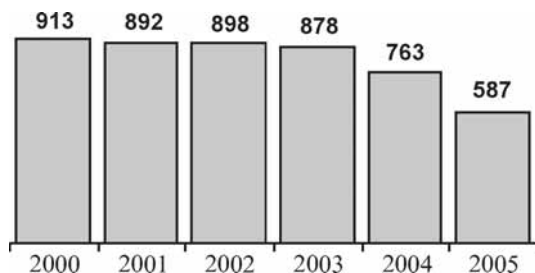

Fig. 9. Descenso continuado e global da matricula

Ensino a distancia

A Universidade de Roazhon ofrece un ensino a distancia tanto para a licenciatura como para o mestrado, en que as persoas matriculadas reciben documentos escritos e sonoros. Para o estudiantado non-presencial existen, igualmente, varios cursos puntais

organizados ao longo de varios sábados do ano. O ensino a distancia no caso do bretón ten un peso importante, pois aínda que hoxe representa o 20% das matrículas, no seu día absorbía até a metade delas.

Formación continua

Antes da creación da licenciatura de bretón, para responder, aínda que só fose parcialmente, á necesidade de ofrecerlles unha formación aos docentes de bretón, a Sección de Estudos Celtas da Universidade de Roazhon 2 creou en 1972 un curso intensivo dunha semana de duración que en 1975 pasou a chamarse «Daoulamm» ('Galope'), xestionado polo Centro de Idiomas da mesma universidade e que se desenvolve no mes de xullo, ao principio das vacacións escolares.

Universidades de fóra da Bretaña

Dentro do Estado francés, impártense cursos de bretón en dúas universidades da capital, a de París VIII, en que conta como lingua rexional ao lado do éuscaro e o occitano, ensinados dentro do Département de Langues et Cultures Minorisées ('Departamento de Linguas e Culturas Minorizadas'), que tamén imparte aulas de náhuatl, runa simi (quechua), tamazight (bérber) e támara; e na École Pratique des Hautes Études, Sorbonne-París IV, sen especificar nin o tipo nin o nivel das clases.

A lingua bretoa está presente, así mesmo, en varias universidades de fóra da Bretaña e en distintas medidas¹⁶. Os países celtas irmáns de Galés e Irlanda son os que máis se interesan, como é lóxico supor, pola lingua bretoa, e Aberystwyth é a Universidade onde máis protagonismo se lle dá, ao estar integrado o seu ensino plenamente como materia de seu dentro das licenciaturas de Filoloxía Galesa (impartida exclusivamente en galés) e Estudos Celtas. De igual maneira, o bretón está integrado dentro do plano de estudos da Olicoil na hÉireann, Má Nuad (National University of Ireland, Maynooth) aínda que en menor grao do que en Aberystwyth, ao figurar como un módulo de 2,5 créditos do 3º curso de Filoloxía Francesa.

¹⁶ Arsellva ar Brezhoneg (2008): *Kentelioù brezhoneg d'an oadourien/Cours de breton pour adultes 2008/2009*: p. 46 (Roazhon/Rennes: Ofis ar Brezhoneg). Dispoñible no enderezo web <http://www.ofis-bzh.org/upload/travail_paragraphe/fichier/46fichier.pdf>.

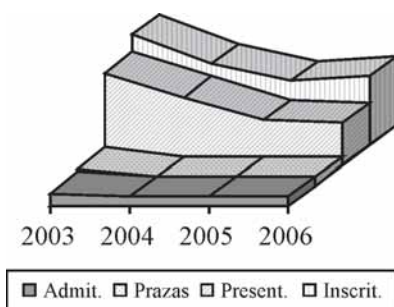
Finalmente, nos EUA tamén se imparten clases de bretón, sen especificar o nivel, dentro do Department of Celtic Languages and Literatures da Universidade de Harvard, en que o galés e o irlandés son as dúas principais linguas de estudo.

Concursos do profesorado de secundaria

Existen dous concursos para o profesorado do ensino secundario ligados á universidade, nomeadamente o CAPES (Certificat d'aptitude au professorat de l'enseignement du second degré) para os centros públicos e o seu homólogo, o CAFEP (Certificat d'aptitude aux fonctions d'enseignant du second degré dans les établissements d'enseignement privé sous contrat), para o ensino en centros concertados. A Universidade de Brest ofrece a posibilidade de cursar unha dupla licenciatura co bretón e outra materia (historia, filoloxía/literatura ou inglés) co fin de preparar o CAPES.

Unha presentación e análise da evolución da situación neste ámbito¹⁷ nos últimos anos non carece de interese.

	2003		2004		2005		2006	
	CAPES	CAFEP	CAPES	CAFEP	CAPES	CAFEP	CAPES	CAFEP
Inscritos	38	12	27	10	17	12	18	13
Presentados	34	8	23	8	12	8	11	8
Prazas	5	3	2	2	2	2	2	2
Admitidos	5	1	2	2	2	2	2	2

Figs. 10a - 10b. Concursos de secundaria: prazas e inscricións

¹⁷ Kergoat, L. (pres.) (2006): *Certificat d'aptitude au professorat de l'enseignement du second degré. Breton: concours externe et CAFEP correspondant. (Session 2006)*: p. 15 (París: Ministère de la jeunesse, de l'éducation nationale et de la recherche/Direction des personnels enseignants).

En termos globais, de sumarmos os resultados do curso tanto para o profesorado destinado a centros públicos como para o dos centros concertados, a situación presenta un descenso neto do número de opositores. O que demostra o gráfico que presentamos a seguir é que, malia despois dun notábel descenso no 2004 o número de prazas totais convocadas se manter estábel, chegan a se igualaren as prazas ofrecidas nos sectores público e privado. No entanto, tanto no ámbito educativo en xeral como no ámbito máis específico da educación superior universitaria, os últimos anos estiveron marcados por un descenso global no número de persoas candidatas, a pesar dunha lixeira recuperación.

Con todo, aínda que no número de prazas convocadas o bretón non ocupaba a peor situación de todas as «linguas rexionais» en 2006, o interese relativo (a razón oferta demanda) si estivo por debaixo do das outras linguas¹⁸.

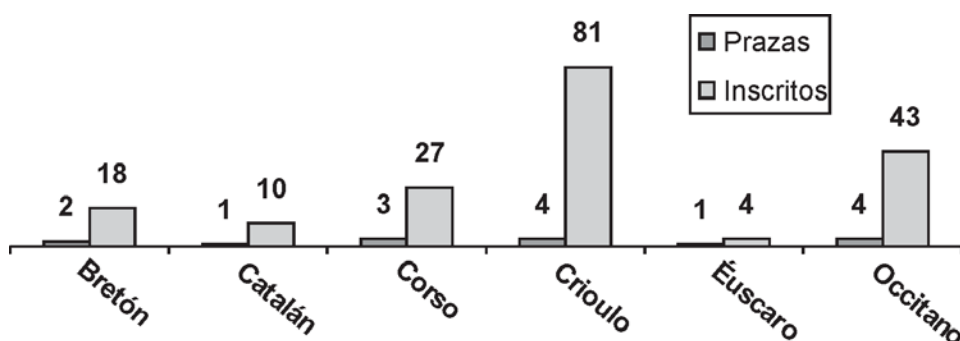

Fig. 11. Concurso público de profesorado bilingüe: evolución comparada da oferta e da demanda das diferentes linguas «rexionais» ofrecidas

Formación do profesorado de primaria

Finalmente, para fornecermos unha descrición completa da situación do bretón dentro do actual panorama, cómpre tamén pasarlle revista á formación regulamentada para o profesorado dispensada polo IUFM (Institut Universitaire de Formation des Maîtres, equivalente a Maxisterio) de Sant-Brieg/Saint-Brieuc, forma os futuros docentes bilingües dos centros públicos desde 1993. En 2002 foi creada a Skol ar

¹⁸ Kergoat, L. (pres.) (2006): *Certificat d'aptitude au professorat de l'enseignement du second degré. Breton: concours externe et CAFEP correspondant. (Session 2006)*: p. 15 (Paris: Ministère de la jeunesse, de l'éducation nationale et de la recherche/Direction des personnels enseignants).

Gelennerien ('Escola dos Profesores'), que ofrece formación para preparar o concurso externo específico creado nese mesmo ano. En 2003 tamén foi creado un concurso específico interno, mais en 2007 só se convocaron 4 prazas; hai, asemade, 30 profesores que non son titulares. Cabe salientarmos, así mesmo, que o descenso experimentado tanto na matrícula do ciclo obrigatorio como na do superior universitario antes descrito coincide cun descenso no número de inscricións rexistradas para os concursos interno e externo no último período cifrado, o de 2006¹⁹.

En 1997 abriu o centro Kelenn ('Ensino') para formar profesorado especificamente destinado ás escolas Diwan, co seu concurso específico correspondente. Grazas a un acordo co Estado francés, aquelas persoas que superan o concurso pasan a ensinar cun contrato co propio Estado. Ora que, máis unha vez, o número de concursantes tamén descendeu no último curso rexistrado, 2006-2007.

A formación do profesorado de bretón destinado aos centros católicos bilingües que ofrecen tres centros de formación pedagóxica localizados en Aradon/Arradon, Brest e Gwengamp/Guingamp, rexistrou, igualmente unha baixada constante no número de inscricións, sobre todo a partir dos cursos 2005-2006 e 2006-2007.

Conclusionés

En liñas xerais, cómpre recoñecermos que o estado da lingua bretoa é hoxe moito máis esperanzador do que non hai tanto tempo. A mellora da situación en conxunto e a actual estabilización e consolidación dos estudos en bretón fanse palpábeis tanto dentro do ámbito educativo en xeral como no da educación superior e universitaria, sobre todo nas universidades públicas de Roazhon/Rennes e, en menor medida, a de Brest; existe, ademais, en ambas as dúas unha política destinada a bretonizar os rótulos públicos e fomentar así unha actitude favorábel cara ao bretón como unha lingua cun sitio de seu dentro do ámbito académico máis prestixiado.

Existen outros fenómenos que tenden a indicar que o bretón está a dar os primeiros pasos, por moi tímidos que foren, cara á súa integración dentro do mundo universitario, como é a Skol-veur Yaouankiz Breizh ('Universidade da Mocidade da Bretaña'), que pasou desde a súa edición de 2005, en que a presenza do bretón era máis ben

¹⁹ Arsellva ar Brezhoneg (2007b): *Stad ar c'helell divyezhek e Breizh e 2007 (Roadennoù an distro-skol 2007 ha Stadegoù ar bloavezh-skol 2006-2007)* ['O estado do ensino bilingüe na Bretaña en 2007. Estatísticas para o comezo do curso escolar 2006-2007']: pp. 60-61 (Roazhon/Renn: Ofis ar Brezhoneg).

anecdótica, a ofrecer a maior parte da súa programación nesta lingua grazas a un servizo de interpretación simultánea. Ora ben, non deixa de ser preocupante, por outro lado, a tendencia á desaceleración nas matrículas relacionadas coa lingua bretoa en todos o ámbitos do ensino, e o descenso no número de estudantes que completan os seus estudos secundarios en bretón inevitabelmente ha levar a un decaemento no número de potenciais activadores lingüísticos dentro da universidade.

No entanto, a pesar das significativas melloras neste ámbito, fica aínda moitísimo por facer. Non existe, fóra do propio Departamento de Filoloxía Bretoa, ningunha materia impartida en bretón, e os problemas prácticos de todo tipo para que esta situación mude tan sequera a moi longo prazo son moi grandes, por non dicir de momento insuperábeis. En primeiro lugar, non é, nin de lonxe, suficientemente numeroso o estudantado britófono dentro das diferentes carreiras universitarias para crear unha demanda significativa. E aínda que o houber, tampouco existen profesorado coa capacitación necesaria para impartir as súas aulas en bretón, debido á falta de formación nos niveis educativos inferiores, polo que non só non se imparten aulas en bretón, senón que tampouco se poden presentar traballos en bretón para materias impartidas en francés, pois o profesorado non está preparado para os corraxir. De feito, a falta de profesorado britófono competente é a causa de que non se poida garantir nin sequera que se impartan todas as materias da filoloxía bretoa nesta lingua.

Por outro lado, debemos recalcar que o bretón é fundamentalmente diferente a respecto do francés, polo que a súa comprensión resulta imposíbel para quen non o tiver estudado previamente durante un tempo dilatado e acadar un nivel suficientemente alto para seguir calquera aula hipoteticamente impartida nesta lingua. É máis, nin todo o estudantado que cursou estudos secundarios nos diferentes sistemas bilingües, sobre todo os que están fóra da rede Diwan, terían o nivel de comprensión pasiva necesario para seguir aulas de nivel universitario impartidas nesta lingua, e moito menos un nivel suficiente para utilizar o bretón activamente, para redactar nel os seus traballos e exames.

En resumo, pois, existe unha demanda consolidada de ensino en bretón en todos os niveis, así como unha actitude favorábel cara á unha maior presenza do bretón dentro do ensino²⁰. Hoxe en día, porén, está demanda segue a ser demasiado baixa e a capa-

²⁰ Euromosaic (1995): *Breton language use survey* (Barcelona/Institut de Sociolingüística Catalana, Bruxelas/ Centre de Recherche sur le plurilinguisme/Onderzoekscentrum voor Meertaligheid/Forschungsstelle für Mehrsprachigkeit e Bangor/ Canolfan Ymchwil Cymru/Research Centre of Wales. Dispoñible no enderezo web <<http://www.uoc.edu/euromosaic/web/document/breto/an/e1/e1.html>>.

citación tanto do alumnado como do profesorado é insuficiente para o bretón chegar a ser, a longo prazo, nin sequera minimamente transversal dentro da docencia e vida universitarias, isto é, de uso normalizado e de docencia fóra da propia licenciatura en filoloxía bretoa.

Mais, para alén da implantación do bretón como lingua de docencia como desiderátum a moi longo prazo, a medio-longo prazo non debería ser totalmente infactíbel tomar medidas para garantirmos o dereito daqueles estudantes britófonos que quixeren proseguir a súa educación en bretón fóra do ámbito da filoloxía, tal como se logrou poder examinarse en bretón nas probas de historia e xeografía do Diplôme national du brevet (final da ESO, Decreto de 23 de xuño 1994 publicado no JO de 26/06/1994²¹) e do bacharelato²², o que podería servir como unha primeira reivindicación a curto prazo.

²¹ Eysseric, V. (2005): *Le corps juridiques des langues de France*: p. 92 (París: Délégation Générale à la langue française et aux langues de France. Dispoñible no enderezo web <<http://www.dglf.culture.gouv.fr/lgfrance/legislationLDF.pdf>>.

²² Ministère de l'éducation nationale (MEN) (2001) : *Signature d'un protocole d'accord entre le ministère de l'Éducation nationale et les établissements Diwan (Dossier de presse)* (París: Ministère de l'éducation nationale). Dispoñible no enderezo web <ftp://trf.education.gouv.fr/pub/edutel/actu/2001/28_05_dp_protocoleaccord.pdf>.